

ДЖЕРЕЛА ПРАВА В АСПЕКТІ ПРАВОУТВОРЕННЯ

Корольова Ю.В.

(здобувач кафедри теорії держави і права Київського університету туризму,
економіки і права)

Анотація. Досліджено взаємозв'язок джерел права та правоутворення, що відображає особливості походження джерел, їх обумовленість об'єктивними і суб'єктивними факторами, а також взаємодію з іншими правовими категоріями. З'ясовано системні зв'язки джерел права та правоутворення через характеристики джерел права як елементу правоутворення. З точки зору правоутворення проаналізовано матеріальні, ідеологічні і юридичні джерела права.

Ключові слова: джерело права, правоутворення, право, форма права.

Исследовано взаимодействие источников права и правообразования, что отражающее иособенности происхождения источников, их обусловленность объективными и субъективными факторами, а также взаимодействие с другими правовыми категориями. Определены системные связи источников права и правообразования через характеристику источников права как элемента правообразования. С точки зрения правообразования проанализированы материальные, идеологические и юридические источники права.

Ключевые слова: источник права, правообразования, право, форма права.

The interrelation between legal authorities and pravoutvorennya, reflecting the peculiarities of the origin of source of conditionality objective and subjective factors, and interactions with other legal categories. It was found systemic connections and sources of law pravoutvorennya through characterization of the sources of law as part of pravoutvorennya. In terms of pravoutvorennya analyzed material, ideological and legal sources of law.

Keywords: source of law, pravoutvorennya right, the form of law.

Джерела права як складне правове явище в науковому плані може розглядатися в різних аспектах, що зумовлено складністю предмету наукового пізнання та широким спектром методологічних підходів і методів наукового пізнання. Важливим аспектом джерел права, що відображає системні властивості досліджуваного явища, є їх теоретико-правові характеристики як елементу більш широких явищ та процесів правової реальності, центральним з яких є правоутворення.

Наукове пізнання теоретико-правових характеристик джерел права як елементу правоутворення має теоретично та практично витребуваний характер, що обумовлюється їх системними характеристиками, необхідністю дослідження специфіки взаємодії джерел права і правоутворення, визначення їх методологічних характеристик, а також встановлення практичних закономірностей функціонування джерел права в сучасний умовах правоутворення.

В юридичній літературі актуальність наукового дослідження теоретико-правових аспектів джерел права як елементу правоутворення, їх системних аспектів розкривається опосередковано, переважно шляхом характеристики потенційно перспективних, наукознавчих питань, які стосуються джерел права або правоутворення. Так, в контексті перспектив наукового пізнання джерел права вченими наголошується на необхідності розкриття таких питань як взаємозв'язок між сучасними джерелами права [1, с. 34-35;], проблеми взаємодії джерел приватного і публічного права [2, с. 123], матеріального та процесуального права [3, с. 15;]; місця джерел права серед явищ правової реальності та тенденцій їх розвитку [4, с. 167-168] тощо. Зазначене вище свідчить про те, що в наукознавчому плані цікавими та перспективними є питання, які фактично стосуються проблематики джерел права як елементу правоутворення, а саме їх розуміння, співвідношення, взаємозв'язку тощо. Посилює актуальність наукового пізнання джерел права як елементу правоутворення і практична ситуація в юриспруденції, яка пов'язана із збільшенням кількості джерел права, що обумовлено розширенням сфери людської діяльності, відповідно і сфери правової (юридичної) нормативізації, що тягне за собою активізацію правотворення в, як результат, розростання системи джерел права [1, с. 31].

На нашу думку, перспективи наукового пізнання як джерел права, так і правоутворення розкриваються шляхом виокремлення та подальшого аналізу системних зв'язків між зазначеними явищами, а також між елементами джерел права та правоутворення. Це обумовлюється поточними процесами розвитку суспільних відносин, правового регулювання, трансформацією правоутворюючих процесів, розширенням кола джерел права тощо. Отже, можемо говорити і про те, що наукове пізнання джерел права потребує широкого підходу та його характеристики з точки зору системних зв'язків з іншими явищами правової реальності, особливо із явищем правоутворення.

В методологічному плані системний зв'язок джерел права з правоутворенням розкривається через характеристику джерел права як елемента правоутворення. Вважаємо, що цей зв'язок становить наукознавчий інтерес, оскільки:

1) джерела права та правоутворення є насамперед явищами правового плану, обумовлені розвитком правової сфери життєдіяльності суспільства, стосуються права та займають самостійне місце в системі явищ правової реальності;

2) джерела права та правоутворення є об'єктивно зумовленими явищами, оскільки їх зародження, виникнення, розвиток, функціонування та вдосконалення обумовлені потребами розвитку суспільства, відображають в собі результат розвитку соціуму, а їх існування має соціально зумовлений характер;

3) наукове розуміння джерел права та правоутворення має багатоаспектний характер, зумовлений неоднозначністю і певною протирічністю ідей типів право пізнання, плюралізацією методів і методологічних підходів дослідження закономірностей джерел права і правоутворення. З методологічної точки зору співвідношення джерел права та правоутворення засноване на відповідних методологічних підходах, які взяті за основу наукового дослідження, в тому числі і їх системних характеристик як самостійного аспекту пізнання співвідношення досліджуваних явищ;

4) джерела права та правоутворення також є явищами прикладного плану, оскільки залежать від діяльності суб'єктів права, визначаються практикою функціонування права та потенційно націлені на досягнення певного соціального правового ефекту. Тому їх системні взаємозв'язки є практично обумовленими, визначають єдність утворення права, його формалізацію, поширення на суспільні відносини та удосконалення.

В сучасній юридичній літературі досить поширеними є погляди вчених на джерела права як на явище, що має декілька підходів до розуміння. Це обумовлено багатоаспектністю досліджуваного явища та широким спектром методологічних підходів і методів наукового пізнання. Переважно в основу розуміння джерел права опосередковано закладено властивості правоутворення в частині витоків права, факторів, які впливають на його появу та розвиток, суб'єктів, аналітичні здібності яких сприймають та усвідомлюють об'єктивну необхідність у зміні правового регулювання, вольова діяльність суб'єктів щодо на формулювання права тощо. Пропонується розкрити розуміння джерел права в контексті декількох підходів, а саме:

- в матеріальному сенсі джерела права являють собою систему об'єктивних потреб суспільного розвитку, зокрема, суспільні відносини та інтереси, що потребують юридичного оформлення (тобто мова іде про соціально зумовлені фактори правоутворення – прим авт.);

- в ідеальному сенсі джерела права розглядаються як відбиття матеріального джерела права в правосвідомості законодавця та інших суб'єктів правотворчості, усвідомлення ними об'єктивних потреб суспільного розвитку (тобто мова іде про суб'єктний аспект правоутворення, на свідомість якого впливають джерела права в матеріальному сенсі – прим. авт.);

- в пізнавальному сенсі джерела права – це будь-які правові тексти, зокрема законодавчі акти, акти правозастосування, а також підготовчі документи і матеріали, проекти нормативно-правових актів (тобто мова іде про інформаційні властивості джерел

щодо подальших змін правового регулювання шляхом правотворчої діяльності – прим. авт.);

- у формальному сенсі джерела права – тобто юридично оформлений результат ідеологічного усвідомлення об'єктивних потреб суспільного розвитку. (Фактично таке розуміння відображає результат правоутворення. – прим авт.) [5, с. 326].

В юридичній літературі також зроблена спроба виокремити матеріальні, ідеологічні і юридичні джерела права, зміст яких так само розкрито з точки зору процесу правоутворення, а саме:

- матеріальні джерела права є первинними та відображають об'єктивні потреби суспільного розвитку;

- ідеологічні джерела права походять від матеріальних та є результатом ідеологічного усвідомлення матеріальних джерел через свідомість право творця та формування відповідного уявлення про об'єктивну зумовленість зміни правового регулювання;

- юридичні джерела права є результатом правоутворення, що являє собою об'єктивоване вираження норм права у відповідних формах за допомогою правотворчих процедур [6, с. 330].

В окремих поодиноких поглядах вчених піднімається питання і про роль правоутворення по відношенню до джерел права. Зокрема наголошується на тому, що важливою властивістю джерел права є їх системність. В такому значенні розкривається властивість джерел права в юридичному або формальному значенні. Системність джерел права є динамічною характеристикою, яка має «розвиватися в напрямку логічної довершеності, при збереженні своєї цілісності, оскільки лише узгоджуючись між собою, і складаючи єдине системне утворення, юридичні джерела права зможуть досконало виконати свої функції. Таке утворення повинно нести в собі оптимальні важелі стабільності і формалізованості, чіткості і ясності, ієрархічності, та не містити в собі протиріч» [1, с. 77]. Забезпечення системності джерел права залежить від правоутворення, яке фактично пов'язується вченими із засобом досягнення системності джерел права та подальшого збереження їх цілісності, узгодженості та послідовності утворення [7, с. 20].

Враховуючи проведений аналіз підходів до розуміння джерел права як елементу правоутворення можемо підсумувати, що вказана проблематика є малодослідженою в юридичній науці, більшість поглядів вчених розкривають вказане питання в контексті системного аналізу джерел права або правоутворення як явищ правової реальності, опосередковано аналізуючи місце, роль, значення та взаємозв'язок джерел права та правоутворення. Джерела права є невід'ємним елементом правоутворення, завдяки якому право втілює в собі історичні надбання суспільства, засноване на засадах об'єктивної обумовленості, втілює в собі ідеологічну складову правового впливу на суспільні відносини, забезпечує зовнішнє оформлення права з метою надання йому загальнообов'язковості та формальної визначеності. В свою чергу саме в межах правоутворення джерела права функціонально наділені можливостями:

- по-перше, фіксації правил поведінки суб'єктів;
- по-друге, вираження волі суб'єктів правотворчості у формі певних документів;
- по-третє, забезпечення юридико-технічної досконалості викладення норм права;
- по-четверте, належної формалізації правил поведінки суб'єктів суспільних відносин.

Враховуючи складність та багатоаспектність джерел права та правоутворення, їх системні характеристики як взаємопов'язаних явищ, що виявляється як в науково-теоретичному плані, так і у практичному, вважаємо, що характеристика джерел права як елементу правоутворення найбільш усесторонньо буде розкрита в межах відповідних підходів до розуміння джерел права. Це пояснюється усталеністю доктринального

розуміння правоутворення та наявність різноманітних підходів до визначення джерел права в залежності від тих або інших критеріїв, якими є наступні:

I. В залежності від критерію значення джерела права визначаються у:

- матеріальному значенні, як певні умови життєдіяльності суспільства, в тому числі і в економічній сфері, які визначають зміст об'єктивних потреб суспільного розвитку щодо їх правового забезпечення. Означене розуміння джерел права характеризує їх як комплекс факторів правоутворення, які визначають соціальну зумовленість правоутворення, впливають на формування об'єктивних потреб у зміні правового регулювання. Їх значення полягає в тому, що вони ініціюють правоутворення, визначають його зміст, впливають на зміст потенційних (майбутніх) правових норм, здійснюють вплив на свідомість суб'єктів правотворчості щодо ініціювання правотворчості тощо. Відповідно до означеного розуміння джерел права вони становлять невід'ємний елемент правоутворення – його факторів, що визначає його соціально обумовлений характер, впливають на зміст, процес і результат правоутворення.

- ідеологічному значенні, відповідно до якого джерела права являють собою результат усвідомлення суб'єктом факторів правоутворення, формування уявлення про зміст і об'єктивність потреб у введенні, зміні або скасування правового регулювання суспільних відносин крізь призму положень правових вчень та доктрин, розуміння змісту, сутності правових категорій. Таким чином джерела права фактично характеризують вплив об'єктивних потреб у зміні правового регулювання на свідомість суб'єктів правотворчості та формування відповідного уявлення щодо доцільності та необхідності зміни правового регулювання.

- історичному значенні, згідно з яким джерела права являють собою сукупність літописів, судових рішень, пам'яток права, актів, які втратили чинність, що визначають процес зародження, утворення і становлення права, його подальші зміни, слугують об'єктом врахування в процесі сучасного творення права з метою уникнення недоліків правового регулювання, максимального забезпечення досягнення бажаного правового результату при введенні правових норм, зміні або скасування існуючих. Історичне значення джерел права характеризують їх як елемент правоутворення в частині історичного емпіричного правового надбання, яке становить правоутворюючий інтерес з точки зору наступності права, його відповідності сучасним потребам суспільного розвитку, недопущення помилок правового регулювання, які мали місце в минулому, а також запозичення переваг дії тих або інших положень джерел права у минулому. В контексті розуміння правоутворення джерела права в даному випадку розглядаються як носії правової інформації, що визначають можливість і доцільність подальших змін правового регулювання шляхом правотворчої діяльності.

- в формально-юридичному значенні, відповідно до якого джерела права – це спосіб зовнішнього виразу правової норми та становлення права, юридично-оформлений результат правоутворення у вигляді відповідного документа як форми закріплення, збереження, передачі (поширення) нормативно-правової інформації. Прикладом такого розуміння джерел права може бути будь-який нормативно-правовий акт України, в якому за допомогою юридико-технічних правил сформульовано норму права, який є результатом правоутворення та слугує засобом закріплення, збереження, передачі (поширення) нормативно-правової інформації.

II. В залежності від форм виразу джерела права визначаються у двох значення, а саме як:

- внутрішні джерела права, тобто коло суспільних відносин, які обумовлюють необхідність введення, зміни або скасування норм права та фактично визначають соціальну обумовленість правоутворення; нормотворча діяльність суб'єктів правотворчості, яка поєднує процес і результат цієї діяльності, а також визначає критерій відповідності результатів правоутворення об'єктивним потребам суспільства.

- зовнішні джерела права, тобто зовнішнє закріплення (вираження) в документальній формі правових норм за допомогою правил юридичної техніки з метою акумулювання, збереження, поширення на суспільні відносини норм права.

III. В залежності від процесу утворення джерела права розуміються в двох значеннях, а саме як:

- первинні джерела права, які відображають об'єктивні потреби у зміні правового регулювання, тобто виступають в якості факторів правоутворення, які ініціюють його початок та визначають в подальшому зміст правоутворення. Наприклад, первинними джерелами права можливо вважати результати громадського обговорення проекту нормативно-правового акту, які матимуть обов'язковий характер для врахування у подальшій підготовці проекту;

- вторинні (похідні) джерела права, в якості яких виступає волевиявлення правотворця, її форма виразу, зміст формально виражених джерел права, які являють собою результат правоутворення. В якості прикладу можливо назвати подальшу підготовку остаточної редакції проекту нормативно-правового акту із врахуванням висловлених громадськими формуваннями зауважень і пропозицій та його прийняття.

Список використаних джерел

1. Тополевський Р. Б. Системні зв'язки юридичних джерел права: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тополевський Руслан Богданович. – Х.: НУВС, 2004. – 204 с.
2. Ковтун Д. В. Источники частого права: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ковтун Дмитрий Викторович. – Казань, 2007. – 178 с.
3. Удалов Д. Э. Источники процессуального права: общетеоретический аспект: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Удалов Денис Эдуардович. – М., 2010. – 198 с.
4. Богдановская И. Ю. Источники права на современном этапе развития «общего права»: Дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Богдановская Ирина Юрьевна. – М., 2007. – 187 с.
5. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : підручник / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
6. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М.: Юрист, 1997. – 672 с.
7. Протасов А. Н. Модель надлежащей правовой процедуры: теоретические основы и главные параметры / А. Н. Протасов // Советское государство и право. – 1990. – №7. – С.14-22.

SANCTA SEDES І ІНТЕГРАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА (НПС)

Крупський М.

(аспірант Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи)

Науковий керівник – д.ю.н., професор В.В. Костицький

Анотація. Стаття присвячена висвітленню нових інструментів захисту НПС, серед яких важливе місце посідають інструменти впливу на свідомість суспільства в рамках інтегрального підходу. Відмічено важливість інтегрального підходу у вирішенні надскладних проблем захисту НПС. Визначено поняття екологічної етики та її місце в інтегральному підході. На прикладі енцикліки "Славен будь" продемонстровано, яким чином відомі постаті, митці, релігійні діячі можуть привернути увагу суспільства до проблем НПС. Доведено важливість етичної складової у надіях змінити ставлення людини до живої природи.

Krupskiy M. Sancta Sedes and integral ecology: new instruments for environmental protection

Annotation. This article highlighted new tools, devoted to the environmental protection, including the important place occupied by instruments of influence on the consciousness of society as part of integral approach. It was noted the importance of an integral ecology approach in solving complicated problems of environmental protection. Was defined concept of environmental ethics and its place in the integral ecology approach. For example was analyzed Pope encyclical "Praise Be", which demonstrated how famous people, artists, religious leaders can draw public attention to the problems of environmental protection. In this document was shown for main direction for new level of environmental protection. First of all it is understanding of the current problem in ecology, lack of international coordination. Second is capacity of humanity to change situation. Third is importance of unifying efforts (integral approach) and see many perspectives and levels in our common goal. And forth –